

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

مرکز تهران غرب

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی

عنوان پایان نامه

بررسی جایگاه زن در فرهنگ عامیانه کردی

(با تکیه بر ضرب المثل‌ها و مثل‌نماهای کردی)

سعدیه حیدری

استاد راهنما:

دکتر پروانه دانش

استاد مشاور:

دکتر سید احمد پارسا

اردیبهشت 1392

تقدیم به روح پاک پدرم

او که یادش همیشه قرین لحظه های زندگی من است.

و تقدیم

به قلب مهربان و پر عطوفت مادرم

او که همیشه یار و یاورم بوده است .

سپاس نامه

از راهنمایی های استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر پروانه دانش کمال
تشکر و قدر دانی را می نمایم.

همچنین از مشاوره های بی دریغ استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر سید
احمد پارسا تشکر می نمایم.

از استاد گرامی دکتر امیر ملکی که با خواندن و داوری این پایان
نامه بر ارزش آن می افزایند کمال تشکر و امتنان را دارم.

همچنین قدردان همدلی و همراهی خواهرانم فریده و صدیقه و برادرانم
فرزاد و فواد هستم

و

بویژه از کمک و همفکری دوستان بسیار خوبم خانم ها نشمیل معروف پور
، معصومه شفعتی و زهره بزرگ نژاد کمال تشکر و امتنان را دارم .

چکیده

بزرگترین گروه‌بندی در جوامع انسانی به دو گروه زن و مرد به دنبال خود صفات، ویژگی‌ها و در مجموع هویت‌های متفاوتی را برای هر دسته از افراد در جامعه و فرهنگ تعیین می‌کند و این جنسیت تعریف شده در هر فرهنگ از طریق منابع جامعه‌پذیری و بویژه از طریق ادبیات شفاهی (فولکلور) به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود. بنابراین موضوع مطالعه حاضر بررسی جایگاه زن در فرهنگ عامیانه‌ی کردی با تکیه بر ضرب‌المثل‌ها و مثل‌نماهاست که به روش کیفی تحلیل محتوا و با تکیه بر نظریه‌ی طرح‌واره‌ی جنسیتی ساندرابم و جنسیت‌زدگی‌زبانی به پژوهش در فولکلور قوم کرد اقدام شد. در این راستا از 2958 ضرب‌المثل جمع‌آوری شده در اثر معتبر قادر فتاحی قاضی، 380 ضرب‌المثل و مثل‌نما که مربوط به زنان و متعلقات آن بود استخراج و مبنای پژوهش قرار گرفت و دستور العمل کدگذاری نهایی با تایید اساتید راهنما و مشاور، اعتبار صوری پژوهش فراهم شد. با توجه به دستور العمل، ضرب‌المثل‌های زنان در هشت مقوله‌ی زن و خانواده، اجتماع، سیاست، اقتصاد و کلیشه‌های شخصیت - جنسیت و نقش - جنسیت و جنسیت‌زدگی‌زبانی در دو حوزه‌ی واژگان و معنا با مقوله‌هایی جداگانه، کدگذاری شدند و با آمار توصیفی جداول توزیع فراوانی و درصد برای مقوله‌های هر مقوله محاسبه و جهت‌پایایی پژوهش نیز 18 درصد از ضرب‌المثل‌ها توسط کدگذار دوم، کدگذاری مجدد شد و با محاسبه از طریق ضریب اسکات، پایایی پژوهش 95/ درصد به دست آمد. یافته‌های بدست آمده نشان می‌دهد که در مقوله‌ی خانوادگی زیر مقوله «عشق و ازدواج و عروسی» با بیشترین اهمیت و زیر مقوله‌ی مردسالاری و خشونت نسبت به زنان در اجتماع بیشترین درصد را داشت و مقوله‌های زن و سیاست و زن و اقتصاد کمترین فراوانی را در ضرب‌المثل‌ها داشتند که به نوبه خود نشان‌دهنده نادیده گرفتن زنان در این دو عرصه در فرهنگ اکراد است در ادامه نگاه فردوستی و خانه‌داری زنان پررنگ‌تر کلیشه‌ای شده است و یافته‌ی دیگر اینکه جنسیت زده بودن زبان ضرب‌المثل‌ها و مثل‌نماهای کردی مورد تایید می‌باشد. بنابراین در مجموع می‌توان نگاه سنتی و درجه‌دومی و گاه تحقیرآمیز فولکلور فرهنگ کرد را نسبت به زنان نشان داد.

کلیدواژه: فرهنگ عامیانه، ضرب‌المثل و مثل‌نما، تحلیل محتوا، هویت جنسیتی، طرح‌واره‌ی ساندرابم، کلیشه‌های جنسیتی، جنسیت‌زدگی‌زبانی، قوم کرد

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

.....1.....	1-1 مقدمه
.....2.....	2-1 بیان مسئله
.....2.....	3-1 ضرورت تحقیق
.....6.....	4-1 اهداف تحقیق
.....7.....	5-1 پرسش های تحقیق

فصل دوم: پیشینه تجربی و نظری و چهار چوب نظری

.....8.....	1-2 مقدمه
.....9.....	2-2 پیشینه تجربی تحقیق
.....9.....	1-2-2 تحقیقات در حوزه فرهنگ عامیانه و ضرب المثل ها
.....9.....	1-1-2-2 تحقیقات داخلی
.....12.....	2-1-2-2 تحقیقات خارجی
.....16.....	2-2-2 تحقیقات در حوزه کلیشه های جنسیتی
.....16.....	1-2-2-2 تحقیقات داخلی
.....18.....	2-2-2-2 تحقیقات خارجی
.....20.....	3-2-2 تحقیقات در حوزه جنسیت زدگی زبانی
.....20.....	1-3-2-2 تحقیقات داخلی
.....23.....	2-3-2-2 تحقیقات خارجی
.....24.....	4-2-2 نقد و بررسی مطالعات پیشین
.....26.....	3-2 ادبیات تحقیق

.....26.....	1-3-2 فرهنگ عامه
.....28.....	2-3-2 تعریف ضرب المثل و اهمیت آن
.....30.....	1-2-3-2 ضرب المثل کردی
.....31.....	2-2-3-2 تاریخچه جمع آوری امثال و حکم کردی
.....35.....	3-3-2 زن در گستره اساطیر و تاریخ
.....38.....	1-3-3-2 فرهنگ زن ستیزی در جهان و ایران
.....22.....	4-3-2 کرد و کردستان
.....22.....	1-2-3-2 پیشینه ی تاریخی و موقعیت جغرافیایی
.....23.....	2-2-3-2 زبان و مذهب کردها
.....26.....	3-2-3-2 مقام زن کرد
.....27.....	4-2 پیشینه نظری
.....27.....	1-4-2 جنسیت
.....29.....	2-4-2 هویت جنسیتی
.....50.....	1-2-4-2 نظریه های زیستی
.....52.....	2-2-4-2 نظریه های روان پویایی
.....52.....	1-2-2-4-2 نظریه های روان کاوانه
.....55.....	2-2-2-4-2 نظریه های شناخت گرایان
.....56.....	3-2-4-2 نظریه های بیرونی
.....56.....	1-3-2-4-2 جامعه پذیری جنسیتی
.....58.....	2-3-2-4-2 نظریه های یادگیری-اجتماعی
.....59.....	3-3-2-4-2 نظریه طرحواره ی جنسیتی
.....62.....	3-4-2 کلیشه (تفکر قالبی / عقاید قالبی)
.....65.....	1-3-4-2 کلیشه های جنسیتی

.....68.....	4-4-2 زبان و جنسیت
.....69.....	1-4-4-2 نظریه ی جبرگرایی زبانی
.....73.....	2-4-4-2 جنسیت زدگی در زبان
.....76.....	3-4-4-2 جنسیت زدگی در حوزه واژگان و معنا
.....77.....	1-3-4-4-2 نظریه نام گذاری و مرکزیت دو گانه
.....79.....	5-2 چهار چوب نظری تحقیق

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

.....81.....	1-3 مقدمه
.....82.....	2-3 روش تحقیق: تحلیل محتوا
.....82.....	1-2-3 تعریف
.....84.....	2-2-3 تحلیل محتوای کمی و کیفی
.....86.....	3-3 واحد تحلیل
.....87.....	1-3-3 واحد های زمینه
.....87.....	4-3 جامعه آماری
.....89.....	5-3 روش نمونه گیری و حجم نمونه
.....90.....	6-3 تعاریف عملیاتی مقوله ها
.....90.....	1- 6-3 زیرمقوله های زن و خانواده
.....91.....	2- 6-3 زیر مقوله های زن و اجتماع
.....93.....	3- 6-3 زیر مقوله های زن و سیاست
.....93.....	4- 6-3 زیر مقوله های زن و اقتصاد
.....93.....	5- 6-3 زیر مقوله های کلیشه های شخصیت - جنسیت
.....94.....	6- 6-3 زیر مقوله های کلیشه های نقش - جنسیت

.....94.	7-6-3 زیر مقوله های جنسیت زدگی زبانی در حوزه واژگان
.....95.....	8-6-3 جنسیت زدگی در حوزه معنا
.....97.....	7-3 روش جمع آوری اطلاعات و پردازش دادها

فصل چهارم: یافته های تحقیق

.....98.....	1-4 مقدمه
.....99.....	2-4 کدگذاری
.....99.....	1-2-4 کدگذاری مقدماتی
.....102.....	3-4 قابلیت اعتماد (پایایی)
.....103.....	1-3-4 ضریب اسکات
.....105.....	4-4 یافته های تحقیق
.....105.....	1-4-4 مقوله زن و خانواده
.....106.....	1-1-4-4 ضرب المثل های مصداق زیر مقوله های زن و خانواده
.....107.....	2-4-4 مقوله زن و اجتماع
.....108.....	1-2-4-4 ضرب المثل های مصداق زیر مقوله های زن و اجتماع
.....109.....	3-4-4 مقوله زن و سیاست
.....110.....	1-3-4-4 ضرب المثل های مصداق زیر مقوله های زن و سیاست
.....110.....	4-4-4 مقوله زن و اقتصاد
.....111.....	1-4-4-4 ضرب المثل های مصداق زیر مقوله های زن و اقتصاد
.....111.....	5-4-4 مقوله کلیشه های شخصیت - جنسیت
.....112.....	1-5-4-4 ضرب المثل های مصداق زیر مقوله های کلیشه های شخصیت و ...
.....113.....	6-4-4 مقوله کلیشه های نقش - جنسیت
.....114.....	1-6-4-4 ضرب المثل های مصداق کلیشه های نقش - جنسیت

.....114	7-4-4 مقوله جنسیت زدگی زبانی در حوزه واژگان (اسامی عام)
.....115	1-7-4-4 ضرب المثل های مصداق جنسیت زدگی در حوزه واژگان
.....115.....	8-4-4 مقوله جنسیت زدگی معنایی
.....116.....	1-8-4-4 ضرب المثل های مصداق جنسیت زدگی معنایی
.....116.....	9-4-4 نقش های خویشاوندی
.....117.....	1-9-4-4 ضرب المثل های مصداق نقش های خویشاوندی
.....117.....	10-4-4 اسامی خاص زنان
.....118.....	11-4-4 ضرب المثل های مردان
.....119.....	12-4-4 یافته های مربوط به مقوله های مردان
.....122.....	1-12-4-4 ضرب المثل های مصداق مقوله های مردان

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

.....129.....	1-5 مقدمه
.....130.....	2-5 بحث
.....135.....	3-5 نتیجه گیری
.....147.....	2-5 محدودیت تحقیق
.....145.....	2-5 پیشنهادات
.....177.....	فهرست منابع
.....159.....	پیوست ها
.....151.....	نمونه برگ کدگذاری (کدینگ شیت)
.....186.....	ضرب المثل های حجم نمونه
.....	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
.....22.....	جدول (1-2) تطبیق کلمات زبان کردی و اوستایی و فارسی
.....100	جدول (1-4) دستور العمل کدگذاری مقوله های ضرب المثل های زنان
.....104.....	جدول (2-4) بررسی مقوله ها در ضریب اسکات
.....106.....	جدول (3-4) توزیع فراوانی مقوله زن و خانواده
.....108.....	جدول (4-4) توزیع فراوانی مقوله زن و اجتماع
.....110.....	جدول (5-4) توزیع فراوانی مقوله زن و سیاست
.....110.....	جدول (6-4) توزیع فراوانی مقوله زن و اقتصاد
.....112....	جدول (7-4) توزیع فراوانی کلیشه های شخصیت - جنسیت
.....113.....	جدول (8-4) توزیع فراوانی کلیشه های نقش - جنسیت
.....115.....	جدول (9-4) توزیع فراوانی جنسیت زدگی حوزه واژگان
.....115.....	جدول (10-4) توزیع فراوانی جنسیت زدگی معنایی
.....116.....	جدول (11-4) توزیع فراوانی نقش های خویشاوندی
.....119	جدول (12-4) دستور العمل کدگذاری ضرب المثل های مردان
.....120	جدول (13-4) توزیع فراوانی چهار مقوله مرد و خانواده، اجتماع، سیاست و اقتصاد
.....121	جدول (14-4) توزیع فراوانی کلیشه های شخصیت و نقش جنسیت و ...

فصل اول

کلیات تحقیق

1-1 مقدمه

جامعه‌ی انسانی متشکل از دو نیمه است زن و مرد. زن و مردی که برای بقا و گذراندن زندگی به یکدیگر نیازمندند و بار هستی بر دوش هر دوی آنها بوده است، آنها همراه هم زندگی کرده اند، کار کرده اند، عشق ورزیده اند، زاد و ولد کرده اند و مرده اند به نظر می رسد که این همه تشابه و اشتراک برای اینکه دو موجود از یک نوع شبیه به هم و مساوی هم باشند، کافی باشد، اما اینگونه نیست. هر فرهنگی بر اساس نگرش های موجود نسبت به مردان و زنان به توصیف حالات روحی و رفتاری آن ها پرداخته است.

یکی از اجزای پر اهمیت هر فرهنگ، فرهنگ عامه یا فولکلور است که: «مجموعه ای از دانستنی ها و اعمال و رفتاری ست که در بین عامه ی مردم بدون در نظر گرفتن و حتی بدون وجود فواید علمی و منطقی آن، سینه به سینه و نسل به نسل به صورت تجربه به ارث رسیده است (روح الامینی، 1382: 226)». «در میان قلمروگسترده ی فرهنگ عامه، ادبیات شفاهی می تواند عرصه ی مناسبی جهت شناخت ارزش ها و باورهای یک ملت باشد؛ به این دلیل که هر چند ادبیات فولکلور بازگوکننده ی بازمانده های فکری افراد متعلق به یک فرهنگ است، اما این بخش از فرهنگ نیز مانند سایر بخش های آن میرایی ندارد و حیات خود را در نسل های متمادی از گذشته تا کنون حفظ کرده است. پژوهش در باب فولکلور، عناصر و جایگاه آن ها را در میان مردم، ما را به شناخت دقیق تر و عمیق تری از فرهنگ قومی می رساند که در واقع در زیست-جهان معاصر رواج دارند و نه امری صرفاً مربوط به گذشته. در واقع باید گفت که موضوعات « ادبیات فولکلور در همه ی اعصار یاد آور قابلیت های ویژه ی نوعی انسان و آیینه ی زندگی واقعی انسان هاست» (سپیک به نقل از محمد پور، 1391: 2). فرهنگ هر قومی تاثیر ویژه ای بر نگرش ها و باورهای مردمش دارد چنانکه دید آن جامعه را در طول سالیان دراز نسبت به مسائل مختلف اجتماعی و حتی ویژگی های زنان و مردان منعکس می کند. «زن و مرد بودن در هر جامعه ای در واقع بزرگترین گروه بندی است که در هر جامعه ای می توان انجام داد، که این گروه بندی به دنبال خود تفکرات قالبی و کلیشه های جنسیتی را به همراه داشته است، «جنسیت مجموعه ای از ویژگی ها و رفتارهای به طور فرهنگی شکل گرفته است که به جنس مونث یا مذکر داده می شود، فایرستون در دیالکتیک جنس می گوید تمایزات جنسیتی با ایجاد چارچوبی قطعی که جامعه از آن به زن

و مرد می نگرد به تمامی جنبه های زندگی ما ساختار می دهد» (مگی هام، 1382: 181). «در اکثر جوامع به زنان بعنوان کنشگران جدی زندگی نگاه نمی شود و همواره نقش درجه دومی دارند و این در حالی است که دیالکتیک بین فرد و ساختار بیشتر در عرصه ی عمومی جامعه صورت می پذیرد و لذا عمدتاً فرایند شکل دهی به حقایق اجتماعی توسط مردان انجام می شود و یکی از این حقایق امر جنسی است، قدرت مردان و بی قدرتی زنان منجر به ایجاد زبان جنسیت زده می شود و زبان جنسیت زده دارای این خاصیت است که یکی از گونه های جنسی - زنان - را در حاشیه قرار می دهد و گونه جنسی دیگر - مردان - را به عنوان گونه ی متعارف و معیار می شناساند» (حمیدی، 1382: 165). بنابراین دریچه ای مناسب که از طریق آن می توان به رژیم خاص حقایق هر جامعه پی برد فولکلور و فرهنگ شفاهی و بویژه ضرب المثل ها است چنانکه «ارسطو هزاران سال پیش از این معتقد بوده است که؛ امثال و حکم در حکم خوشه های حکمت باستانی می باشد که در پرتو ایجاز، درستی و صواب از خطر نابودی برکنار مانده است» (حیدری، 1386: 32). از دیدگاه جامعه شناختی نیز امیل دورکیم «ضرب المثل را بیان متراکم یک احساس، فکر و اعتقاد اجتماعی می داند که چون مابین تعدادی از افراد مشترک است به صورت قاعده در می آید» (دورکیم، 1369: 184). مثل ها، آینه تمام نمایی از عواطف و اندیشه هایی هستند که در طول سالیان متمادی به نسل های بعد منتقل شده اند که در این فرایند نیز امکان باز تولید مفاهیم و کلیشه ها و تصورات قالبی از زنان توسط مثل ها، همچنان ادامه می یابد. بدین ترتیب پژوهش در امثال و حکم کردی به شناخت بیشتر ما از واقعیت های اجتماعی که در باره ی زنان در قومیت کرد در طول تاریخ و در بستر زمان شکل گرفته است کمک شایانی خواهد نمود.

1-2 بیان مسئله

از جمله مسائلی که در اغلب جوامع، طی چند دهه ی اخیر به صورت تامل برانگیزی به آن پرداخته شده است موضوع زنان، موقعیت و جایگاه آنان است، بنابراین (مسئله) «زن» یکی از چالش برانگیزترین معضلاتی است که نیازمند حل و فصل است. مقام ثانوی زن در جامعه از جمله امور عام حقیقی و واقعیتی مشترک میان تمامی فرهنگ هاست. با این وجود در آن واقعیت عام، برداشت ها و نمادپردازی های خاص فرهنگی متفاوتی از زن صورت می پذیرد که در طول دوره های مختلف و در تاریخ سنت های فرهنگی و فولکلور خاص، متنوع است، که لزوم بررسی و بحث را می طلبد.

اصطلاح فولکلور از دو جزء folk به معنی عامه یا توده و Lore به معنی فرهنگ و دانش معرفتی ترکیب شده است، ساروخانی در دایره المعارف علوم اجتماعی (1370: 480) در مقابل این واژه اصطلاح فرهنگ عامه، فرهنگ مردم را به کار برده است. فولکلور هر جامعه به عنوان زبانی اجتماعی برای بیان اندیشه ها، ارزش ها و باورها که در طول تاریخ شکل گرفته است اهمیت بسیار زیادی دارند. فولکلور نوعی طبقه بندی شامل «افسانه ها، اساطیر و قصه ها و ترانه های عامیانه، داستان های منظوم، چیستان ها، ضرب المثل ها و خرافات یک گروه فرهنگی می باشد» (آمیر به نقل از محمدنژاد، 1381: 30). «در میان تمام آثار ادبیات عامیانه هر گروه و ملت ضرب المثل ها مبین شخصیت و کیفیات روحی آن گروه یا ملت می باشند. مجازها، کنایه و ایهام و استعاره هایی بی شمار که در امثال به کار رفته است به منزله ی اسباب و ابزار و پیرایه هایی است که هر قوم و ملتی روی صحنه می آورند و با صداقت تمام و به طور ناخودآگاه پندارها، معتقدات خرافات و موهومات و سنت ها و هر چه را که بر آن ایمان دارد و مورد قبول او می باشد و حتی بدان تظاهر می کند یا از نیاکان خود به ارث برده است و یا خود کشف و اختراع کرده است در همین امثال و حکم منعکس می سازد» (حیدری، 1386: 33). بنابراین «مجموعه ای از اطلاعات احساسی و ادراکی انسان ها که در طول تاریخ هر ملت پدید آمده و بصورت برساخته های فرهنگی به عادت واره های خاص فرهنگی وابسته شده اند، از طریق گفتار سینه به سینه منتقل گردیده که مهم ترین عامل و تنها محمل آن زبان است. اهمیت فولکلور چنان است که "ماکسیم گورکی" درک عمیق مفاهیم اولیه ی ادبیات شفاهی را بسیار ضروری می داند چرا که ریشه در واقعیات فرهنگی مردمی دارند که آن ها را در تمامی اعصار به صورت شفاهی منتقل کرده اند» (روح الامینی، 1382: 81). از جمله واقعیات فرهنگی در تمامی جوامع بشری اینست که «افراد بر حسب ملاک های اجتماعی نظیر نقش و پایگاه، طبقه، مذهب، نژاد، قومیت و... دسته بندی می شوند که یکی از مهمترین ملاک های اجتماعی - فرهنگی برای دسته بندی افراد جامعه، جنسیت است، به عقیده ی بسیاری از جامعه شناسان، جنسیت شاید یگانه ویژگی مهمی است که به طور اساسی تعیین کننده ی ادراکات، نگرش ها، رفتارها و منزلت اجتماعی افراد در جامعه بوده و خود نیز به شدت تحت تأثیر یادگیری اجتماعی و فرهنگی شکل می گیرد» (ریاحی، 1386: 110). بنابراین جامعه با توجه به ویژگی های جنسی افراد برای آنها هویت جنسیتی تعیین می کند در واقع «جنسیت، نقش ها، هنجارها و انتظارات

جامعه از فرد است که آن را به عنوان ساختار اجتماعی جنس می سازد، این نقش ها و انتظارات از افراد بر اساس جنس هر فرد، تعیین و حد و مرز پیدا می کنند» (محسن نژاد، 1380: 21).

به این مجموعه ای سازمان یافته از باورها، سنت ها و اعتقادات که جزء فرهنگ عامه محسوب می شوند را کلیشه می گویند» (آلپورت به نقل از تاج آبادی، 1386: 77). از این نظر پرداختن به فولکلور هر جامعه و بویژه ضرب المثل ها به عنوان ابزاری قدرتمند برای شکل دادن به آگاهی ها، نگرش ها و اعتقادات اخلاقی اهمیت بسیار زیادی دارد. زیرا «هنوز هم جامعه ای را که تمام رفتار و اعمال افرادش منطقی و بر اساس موازین کاملاً منطقی - عملی باشد سراغ نداریم، بنابراین جامعه ای را نمی شناسیم که دارای فولکلور نباشد» (روح الامینی، 1382: 231).

به علاوه «ضرب المثل به عنوان یکی از عناصر ادبیات شفاهی تا حدود زیادی در جامعه ی کنونی زنده هستند و به کار می روند، به ویژه در جایی (کردستان) که فرهنگ نوشتاری اساساً ضعیف است، اهمیتش پر واضح است. «ضرب المثل های هر قوم، بیانگر هویت و شرایط اجتماعی - فرهنگی آن است، زیرا آنها متأثر از واقعیت های اجتماعی است که در طول تاریخ شکل گرفته اند. این گفته ها با اختصاص دادن بخش وسیعی از ادبیات عامه بیانگر باورهای فرهنگی و بومی هستند. نگاهی به کاربرد عناصر مواد فرهنگ عامه در دایره ی روستایی و شهری این حقیقت را روشن می کند که هنوز زنجیره های تنگی از فرهنگ عامه ی مردم ایران به زاد و روزینگی خود ادامه می دهند» (میهن دوست، 1380: 16). اریستوا، نویسنده ی روسی معتقد است ضرب المثل های کردی «بسیار هوشمندانه و هدفمند ساخته شده اند که در هر یک پیامی تاریخی یا یک رویداد مهم یا سنتی قدیمی و مایه دار وجود دارد و در کل دیدگاه اقوام کرد نسبت به کودکان و نیز پسران، کهن سالان، زنان، همسران و همسایه ها را به خوبی روشن می کنند و نشان می دهند» (رسول، 2008: 90).

بر همین اساس موضوع این پژوهش، مطالعه و بررسی جایگاه زنان در ضرب المثل های کردی است و پرسش اساسی عبارت است از اینکه:

1 ضرب المثل ها و مثل نما های کردی نقش زنان را در مقوله های خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی

و سیاسی چگونه نشان داده است؟

2 ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی تا چه میزان حاوی کلیشه های جنسیتی و جنسیت زدگی

زبانی است؟

1-3 ضرورت تحقیق

«ادبیات عامیانه که امثال و حکم جزئی از آن به شمار می رود اساساً هنری واقع گراست زیرا پدیدآورندگان آن، مردم یک جامعه را در بر می گیرد و برآمده از عمق زندگی فردی و اجتماعی یک ملت می باشد و بسیار بیشتر از متون برجسته تاریخی به بازتاب زوایای تاریک و روشن یک جامعه در سراسر روزگار سپری شده اش می پردازند. این عناصر فرهنگ ساز با زنده نگه داشتن واقعیت هلی اصیل تاریخی، اجتماعی، آیینی و... مراحل شکل گیری تمدن یک ملت در ادوار مختلف زندگی را به وضوح نشان می دهد» (مقیمی، 1374: 20) و علاوه بر این «ضرب المثل ها جز آنکه آینه زندگی امروز است انعکاس دهنده و سند معتبر فرهنگ عقاید و باورهای گذشتگان نیز هستند که می توان از طریق آنها اساسی ترین مفاهیم فرهنگ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و آموزشی را استخراج نمود» (ذوالفقاری، 1386: 29).

بنابراین اهمیت انجام این پژوهش از دو جنبه قابل ملاحظه است؛ یکی به لحاظ اهمیت موضوعی، و دیگر به دلیل مبانی نظری .

مطالعه در فرهنگ شفاهی در ایران سابقه ای طولانی تر از مطالعه در فرهنگ شفاهی کردی دارد، پژوهش در باب فرهنگ عامیانه ی قومیت کرد با تاکید بر ضرب المثل ها از نظر جامعه شناختی با نقش محوری که به زن داده شده است، از موضوع های به روز به شمار می آید چنانکه محقق نیز با مطالعه ی ادبیات تجربی با خلاء و کمبود پژوهش در این زمینه روبرو شد. رویکرد کیفی حاکم بر این پژوهش شناخت لایه های عمیق تر جامعه و فرهنگ کردی نسبت به زنان را مهیا می کند؛ چرا که پی بردن به جایگاه زن به عنوان یکی از چند «کلید رازگشایی فرهنگ یک قوم و آیین» (تنباکویی، 1389) از بهترین شاخص ها در ارزیابی هر جامعه قلمداد می شود. همین عامل و برخورد با برخی از کلیشه ها و تصورات قالبی عمدتاً منفی نسبت به زنان و نگاه هایی متناقض در جامعه، محرکی ذهنی برای محقق بود که خود در جامعه و مکالمات روزمره افراد جامعه ی کرد، با بسیاری از آن ها روبرو بوده است؛ بنابراین احساس نیاز به یک بررسی علمی جهت شناخت بهتر و جامع تر از زن کرد در فولکلور و ادبیات شفاهی (در اینجا بخشی از آن یعنی ضرب المثل ها) را با تاثیر گذاری بدون انکارش را می طلبد. از آنجا که ما با حاکمیت مرد سالاری در جوامع روبرو بوده و هستیم، «درنتیجه در جامعه گفتار و نوشتار

نیز بی طرف نبوده و مدام در حال اعلام موضع جنسیتی خود برای همگان هستند»¹ بنابراین در این مجال تصورات و کلیشه ها و نیز جنسیت زدگی در فرهنگ و زبان حاکم بر ضرب المثل های فولکلور جامعه ی کرد نسبت به زنان را بررسی خواهیم نمود.

¹ (زاهدی فر، سایت انجمن جامعه شناسی ایران www.isa.org.ir)

1-4 اهداف تحقيق

هدف اصلي:

- بررسی جایگاه زن در فرهنگ عامیانه با تکیه بر ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.

اهداف فرعی:

- بررسی میزان به تصویر کشیدن نقش زنان در مقوله ی خانوادگی در ضرب المثل ها و نماهای کردی.
- بررسی میزان به تصویر کشیدن نقش زنان در مقوله ی اجتماعی در ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.
- بررسی میزان به تصویر کشیدن نقش زنان در مقوله ی اقتصادی در ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.
- بررسی میزان به تصویر کشیدن نقش زنان در مقوله ی سیاسی در ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.
- بررسی میزان وجود کلیشه های شخصیت - جنسیت نسبت به زنان در ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.
- بررسی میزان وجود کلیشه های نقش - جنسیت نسبت به زنان در ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.
- بررسی میزان جنسیت زدگی در حوزه ی واژگان ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.
- بررسی میزان جنسیت زدگی در حوزه ی معنایی ضرب المثل ها و مثل نماهای کردی.

1-5 پرسش های تحقیق

پرسش اساسی پژوهش حاضر این است که؛ زنان در فرهنگ عامیانه ی کردی با تکیه بر ضرب المثل ها و مثل نما های کردی چگونه نشان داده شده اند؟

و با جزئی تر کردن این پرسش، سوالات پژوهش عبارت خواهند بود از:

- 1 - زنان در ضرب المثل های کردی در مقوله ی خانوادگی چگونه نشان داده شده اند؟
- 2 - زنان در ضرب المثل های کردی در مقوله ی اجتماعی چگونه نشان داده شده اند؟
- 3 - زنان در ضرب المثل های کردی در مقوله ی اقتصادی چگونه نشان داده شده اند؟
- 4 - زنان در ضرب المثل های کردی در مقوله ی سیاسی چگونه نشان داده شده اند؟
- 5 - زنان در ضرب المثل های کردی تا چه میزان با کلیشه های شخصیت -جنسیت نشان داده شده اند؟
- 6 - زنان در ضرب المثل های کردی تا چه میزان با کلیشه های نقش -جنسیت نشان داده شده اند؟
- 7 - در ضرب المثل های کردی تا چه میزان جنسیت زدگی در حوزه ی واژگان وجود دارد؟
- 8 - در ضرب المثل های کردی تا چه میزان جنسیت زدگی در حوزه ی معنا وجود دارد؟